

Památková péče

Počátky

- 90. léta 19. století - pražská asanace (Židovské ghetto), Klub za starou Prahu (towns.hiu.cas.cz - Josefov)

Osobnosti – *podívejte se do bibliografií*

- Zdeněk Wirth
- Dobroslav Líbal

První „památkový zákon“: zákon č. 22/1958 Sb. o kulturních památkách – vyhlášení městských památkových rezervací a MPZ; dosud platný: zákon č. 20/1987 Sb.

Instituce

- 2. polovina 20. století: Státní ústav památkové péče a ochrany přírody; SÚRPMO
- po 1990: oddělení ochrany přírody a krajiny od památkové ochrany: Národní památkový ústav

Pojetí a kategorie plošné památkové ochrany v České republice

Platný památkový zákon č. 20/1987 Sb., v aktuálním znění, definuje památkové rezervace a památkové zóny takto:

§ 5

Památkové rezervace

(1) Území, jehož charakter a prostředí určuje soubor nemovitých kulturních památek, popřípadě archeologických nálezů, může vláda České republiky nařízením prohlásit jako celek za památkovou rezervaci a stanovit podmínky pro zabezpečení její ochrany. Tyto podmínky se mohou o potřebném rozsahu vztahovat i na nemovitosti na území památkové rezervace, které nejsou kulturními památkami.

§ 6

Památkové zóny

(1) Území sídelního útvaru nebo jeho části s menším podílem kulturních památek, historické prostředí nebo část krajinného celku, které vykazují významné kulturní hodnoty, může Ministerstvo kultury po projednání s krajským úřadem prohlásit za památkovou zónu a určit podmínky její ochrany.

Od roku 2013 se připravuje nový zákon o ochraně památkového fondu, který v aktuální pracovní verzi pracuje s následujícími definicemi:⁵²⁾

Památkovou rezervací je území jako celek s mimořádným soustředěním ovlivněným prostorově proouzaných kulturních památek nebo kombinovaných děl člověka a přírody, spjaté se zásadním historickým, archeologickým, typologickým, uměleckým, architektonickým, urbanistickým, vědeckým, společenským nebo technickým významem, prohlášené podle tohoto zákona. Památkovou rezervací může být i území, které má výhradně charakter archeologického dědictví.

Památkovou zónou je území jako celek tvořené ovlivněným prostorově spojitou skupinou městských nebo venkovských staveb nebo kombinovanými díly člověka a přírody, představující dostatečně charakteristické a sourodé oblasti s historickým, archeologickým, uměleckým, architektonickým, urbanistickým, krajinným, typologickým, vědeckým, společenským nebo technickým významem, prohlášené podle tohoto zákona.

Obě kategorie jsou nově označeny společným souhrnným pojmem **památkové území**, který se bez přímé vazby na pojmy zákona používá již delší dobu.

Nad rámec výše citovaných stručných charakteristik v zákoně byly obě kategorie ochrany blíže specifikovány v řadě odborných textů metodické, ale i popularizační povahy.

Podstatou plošné památkové ochrany v České republice je požadavek dochování historické urbanistické struktury a kulturně historických hodnot historické zástavby tak, aby se pro další generace uchovála v co nejvyšší míře autenticity a zejména v intaktní podobě těch staveb, které svým hmotovým utvářením, materiálovou charakteristikou i výtvornými detaily určují obraz zástavby a její typologickou skladbu. Ochrana se tedy v duchu tradic evropské památkové péče řídí dochovanou hmotnou realitou, klade důraz na autenticitu, přičemž časové rozmezí dosud uplatněného zájmu pokrývá celou škálu vývoje hmotného dědictví na našem území, které sahá od raného středověku po zhruba 50. léta 20. století. Mladší vrstvy urbanistického dědictví zatím nejsou územní památkovou ochranou pokryty a odborné diskuse právě k tématu možnosti a forem ochrany vybraných nejmladších urbanistických celků jsou aktuálně rozvíjeny. Tím spíše je žádoucí obecně definovat a v detailu metodicky rozvíjet obecná kritéria, jež by měla platit pro urbanistické hodnoty bez ohledu na časové zařazení posuzovaných celků.

52) Návrh zákona je dostupný online: <http://www.mkcz.cz/scripts/detail.php?id=2643>

Plošná památková ochrana formou památkové rezervace nebo památkové zóny, jejímž cílem je zejména uchování urbanistické struktury, by se neměla uplatňovat u sídel, jejichž historická urbanistická struktura (a tedy i zástavba) byla zničena či zásadně rozrušena. Ochrana případných hmotných reziduí této zaniklé reality je obecně zajištěna ustanoveními památkového zákona v části určené ochraně archeologického dědictví v podobě ustanovení o územích s archeologickými nálezmi⁵³⁾, a to plošně prakticky na celém území státu, s výjimkou území dřívější či probíhající povrchové těžby nerostných surovin. Památkovou rezervací či zónou tedy nemůže být sídlo, v němž sice existuje několik hodnotných památkových staveb, ale jako celek je nehodnotné, vícenásobně narušené mladší zástavbou, která nerespektovala kontext původního celku, ať již vznikala na volných plochách, v jednotlivých prolukách, nebo pro její vznik byly starší části sídla demolovány. Počet kulturních památek v daném sídle nemůže být rozhodujícím kritériem pro prohlášení plošné památkové ochrany, pokud celek není harmonický a postrádá vnitřní hmotovou integritu; naopak, charakter památkové zóny mohou mít často i sídla, v nichž dosud není z nejrůznějších důvodů prohlášena žádná kulturní památka.

Smyslem vyhlášení památkové rezervace nebo památkové zóny je zajistit, aby byla v rámci jejich hranic chráněna urbanistická struktura a charakter prostředí jako celku a zejména, aby obor památkové péče mohl ovlivňovat svými konzultacemi a rozhodnutími ve správních řízeních, jaké úpravy jsou či nejsou přípustné z hlediska dochovaných hodnot. Jednotlivé stavební akce na území památkových rezervací a zón musejí být proto posuzovány vždy v územním kontextu, tedy jak se případnou stavební činností změní nejen daný objekt, ale i jak bude jeho zamýšlená úprava působit na okolí či dokonce památkové území jako celek. K takovému postupu zmocňuje orgány státní správy rovněž Úmluva o ochraně architektonického dědictví, která je součástí právního řádu ČR, konkrétně její Článek 4, odst. 2⁵⁴⁾. Podmínky ochrany jednotlivých kulturních a národních kulturních památek se prohlášením památkové rezervace či zóny nemění.

Metodické postupy památkové péče na území památkových rezervací a zón se svými nároky obecně neliší a rozdíl v územích vychází přímo z jejich definice. Relativně mírnější regulační režim může být v případě památkových zón dán zejména menším počtem kulturních památek, resp. individuálně hodnotných staveb, popřípadě různou památkovou kvalitou jednotlivých částí zóny.

Opodstatněnou diferenciaci v přístupu orgánů památkové péče na území památkové rezervace nebo památkové zóny podle skutečné památkové hodnoty nemovitostí umožňuje od roku 2008 objektivně vyjádřit institut tzv. Plánů ochrany. Pokud bude připraven pro větší počet památkových území, bude z jejich porovnání zjevná vyšší míra výluky počtu správních řízení oproti dosavadní praxi právě u památkových zón. Je proto nesprávné označovat památkové rezervace jako vyšší stupeň ochrany a hledat v nich analogii například ke vztahu mezi kulturními památkami (KP) a národními kulturními památkami (NKP). Památkové rezervace nikdy nevznikly „povyšením“ památkové zóny do zdánlivě prestižnější skupiny rezervací, i když obecně je skupina památkových rezervací méně početná (tak jako je nižší počet NKP oproti skupině KP) a mohlo by to k takové rozvaze svédět. Je proto potřebné takovou analogii odmítnout již proto, že na rozdíl od situace, kdy každá NKP musí být zároveň KP, v případě památkových území nikdy neplatí, že památková rezervace je zároveň památkovou zónou (!) (Naopak, řada dřívějších NKP byla v minulých letech přehodnocena a tento status jim byl odebrán, přesto zpravidla zůstávají kulturní památkou.)

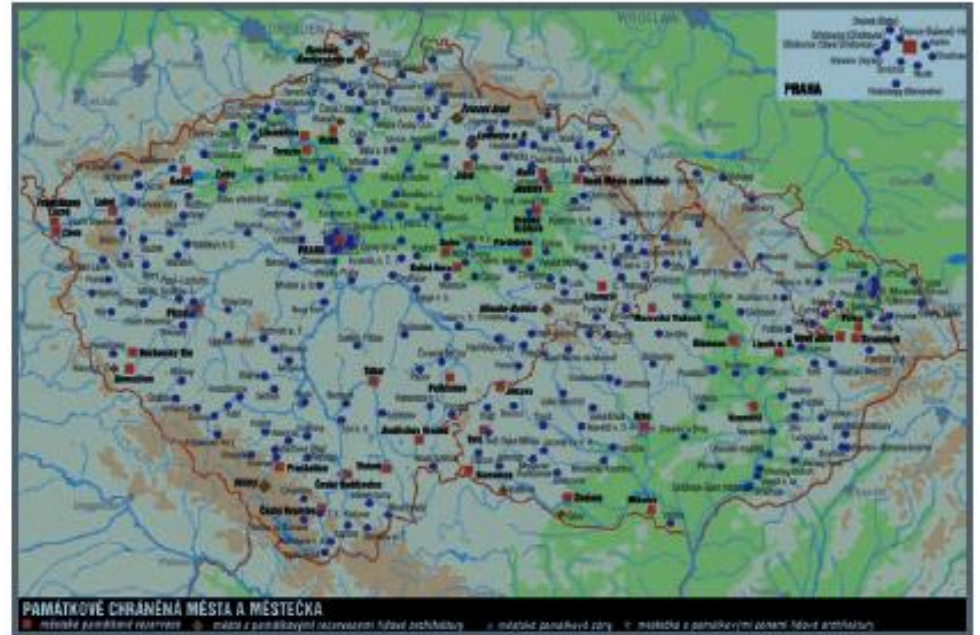
Městské památkové rezervace představují nejčastěji a nejlépe dochovaná historická jádra měst a městeček. Vyznačují se nenarušenou urbanistickou strukturou (půdorys, hmoty) a stavbami s dochovanými fasádami, často renesančními či barokními, popřípadě klasicistními a historizujícími. Nejčastěji jde o historická jádra středověkého původu, která se vyznačují mnohovrstevnatou hmotnou podstatou. V případě Brna a Plzně či Nového Města v rámci Pražské památkové rezervace je ochrana motivována kromě středověkého půdorysu především procentem

53) Zřejmě § 22 a 23 památkového zákona.

54) „Každá strana se zavazuje, že... předejde znetvoření, zchátrání nebo demolicí chráněných statků. V tomto směru se každá strana zavazuje, pokud tomu již tak nečinila, zavést legislativu, která: a) vyzádaje příslušnému úřadu předložit jakýkoli plán na demolicí nebo změnu památek, které jsou již chráněné nebo se u nich vede ochranné řízení, jakož i jakýkoli plán, který ovlivňuje jejich okolí, b) vyzádaje příslušnému úřadu předložit jakýkoli plán ovlivňující architektonický soubor nebo jeho část nebo místo, který obsahuje demolicí budov, výstavbu nových budov a závažné změny, které se dotýkají charakteru architektonického souboru nebo místa.“

- Městské památkové rezervace
- Městské památkové zóny

kvalitní novodobé zástavby z 19. století a z 1. třetiny 20. století. V Brně mimoto památková rezervace nezahrnuje jen historické jádro „v hradbách“, ale i část starších či novějších předměstí, resp. činžovních čtvrtí. V konvolutu dosud prohlášených městských památkových rezervací jsou zastoupena i některá mladší a funkčně vyhraněná města, jako klasicistní bastionové pevnosti (Terezín, Josefov), či klasicistní a historizující lázně (Františkovy Lázně). Žádná městská památková rezervace (kromě Brna a uvedených specifických památkových rezervací) nepřesahuje někdejší hradby. V některých městech s památkovou rezervací je hodnotná předměstská zástavba chráněna navazující památkovou zónou (Hradec Králové, Český Krumlov, Zatec), většinou však ochrana mladších, byť uceleně dochovaných částí s architektonicky kvalitní zástavbou zůstává nezajištěna, což v řadě případů (Prachovice, Pelhřimov) zavinilo její zánik v 70.–80. letech 20. století, neboť tehdy nebyla k ochraně vytipována v jinak velmi záslužné Konceptci ochrany historických měst.

Městské památkové zóny představují urbanisticky hodnotná městská sídla, která mají většinou dobře dochovaný půdorys a obvykle i hmotovou skladbu zástavby. Vedle architektonických dominant (feudální sídla, sakrální stavby), jsou zde obvykle zastoupeny i jednotlivé významné měšťanské a mladší nájemné domy a budovy typů šířeji rozvíjených zejména od 19. století (například divadla, nádraží, banky, školy, muzea aj.), část běžné domovní zástavby však může vykazovat větší či menší stupeň novodobých změn.

► Mapa památkového ohodnocení městské památkové rezervace Jihlava (okres Jihlava) dokumentující vysokou koncentraci staveb architektonicky cenných či historicky významných na celém území historického jádra města. Stav z roku 2005.

- „městské jádro“ (historické centrum)
- muzealizace města x jak „vystavovat“ město (a jeho dějiny) – viz přednáška
L. Valdhansové

Zdroje dat

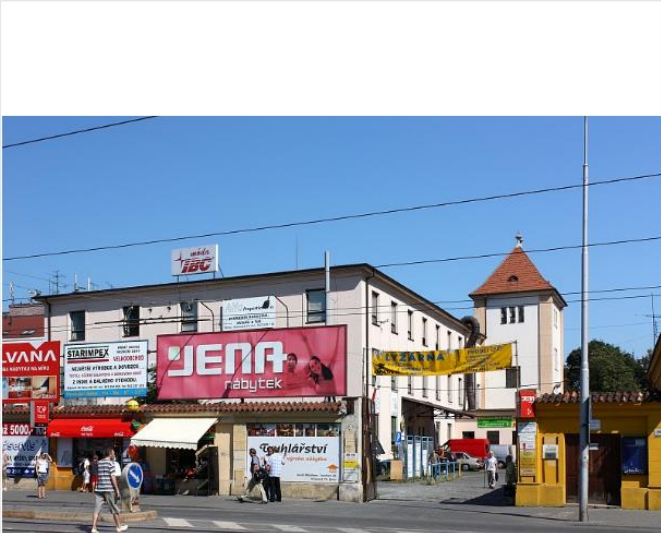
- Monumnet – Památkový katalog: pamatkovykatalog.cz
- CZ Retro: <https://geoportal.npu.cz/>
- Stavebněhistorický průzkum (soupis: Martin Ebel – rozcestník: http://www.svornik.cz/?page_id=1412) – Sdružení pro SHP „Svorník“
- Archeologická mapa ČR: <https://digiarchiv.aiscr.cz/home>
- Industriální stopy – Industriální topografie (Výzkumné centrum průmyslového dědictví při ČVUT Praha) <http://www.industrialnitopografie.cz>

Gebrüder Strakosch, textilní továrna V003419

BRNO-TRNITÁ, čp. 89, 60 KŘENOVÁ, ŠPÍTÁLKA
49° 11' 33,24" N, 016° 37' 07,91" E
1855 – 1856, 1871, 1920
autor: Bruno Bauer

Jonas Strakosch (1820–1888) vybudoval v místech Špitálu sv. Štěpána v letech 1855–1856 pod firmou Bratři Strakoschové továrnu pro výrobu jemného dámského sukna. Základem areálu byl soubor administrativní budovy, skladiště, úpravní a přádelny na Křenové ulici (dnes č. p. 89), před rokem 1871 jej doplnila pětipodlažní mechanická tkalcovna na Špitálce 12. Areál v roce 1903 zakoupila firma Hlawatsch & Isbary, pro niž budovy upravil stavitel Julius Weisz. Roku 1918 se stala součástí a. s. Sdružené továrny vlněného zboží, která budovu na Křenové v roce 1920 přestavěla podle projektu průmyslového architekta Bruna Bauera (1880–1938) – byla o podlaží zvýšena a původní zděné klenby v přízemí, stejně jako dřevěné konstrukce stropů vyšších podlaží, byly nahrazeny železobetonovou konstrukcí. V roce 1929 pak původní tkalcovnu na Špitálce nahradila novou administrativní a výrobní budovou. Po znárodnění areál převzaly Moravsko-slezské vlnářské závody, n. p., Brno a později Mosilana, n. p., Brno.

LITERATURA:

Literatura

- KOBYLKOVÁ [Klusáková], Luďa. *Proměna středověkého města v „historické jádro“ v období průmyslové revoluce. Příspěvek k metodickým otázkám studia vývoje městského prostředí v českých zemích*, in: Sborník historický 26, 1979, s. 61–108
- KUČA, Karel a KUČOVÁ, Věra. *Metodika identifikace a klasifikace území s urbanistickými hodnotami*. Praha: Národní památkový ústav, 2015.
- KUČA, Karel a KUČOVÁ, Věra. *Metodika klasifikace staveb podle památkové hodnoty*. Praha: Národní památkový ústav, 2015.
- *Handbuch der historischen Stätten. Böhmen und Mähren*, edd. Joachim Bahlcke – Winfried Eberhard – Miloslav Polívka, Stuttgart 1998.
- LÍBAL, Dobroslav. *Starobylá města v Československu: stavba jako obraz dějin*. Praha 1970 (vyšlo i anglicky, německy, francouzsky)
- HLOBIL, Ivo. *Teorie městských památkových rezervací (1900–1975)*, Praha 1985
- *Paměť měst. Městské památkové rezervace v českých zemích*, Praha 1981.

Úkoly

- Proběhla ve vašem městě rozsáhlejší asanace? Kdy? Jakých budov se dotkla? Vyznačte v současné mapě
- Zjistěte zda a v jakém režimu památkové ochrany je vaše město (jeho část); kolik budov je zde památkově chráněných a jaké to jsou (typologicky)
- Kdy byla vyhlášena PR, PZ? Najděte aktuální plán PZ, PR *(nejspíše na městském GIS-portále a pořídte jeho printscreen)*
- Jaké objekty ve vašem městě eviduje Industriální topografie? Jaké další brownfieldy ve městě jsou?